

5.9 KL. 19.00
MUSIKHUSET

HANNU LINTU
DIRIGENT

MARTIN GRUBINGER
SLAGVERK

Louise Farrenc:
Uvertyr nr 2 Ess-dur op. 24
7 min

Fazıl Say:
Konsert för slagverk
25 min

1

PAUS 20 MIN

Hector Berlioz: *Symphonie fantastique op. 14*
54 min

Paus ca kl. 19.45. Konserten slutar ca kl. 21.10.

VÄNLIGEN KOM IHÅG ATT STÄNGA AV MOBILTELEFONEN!

Förbjudet att fotografera och att göra videoupptagningar eller ljudinspelningar under konserten.

LOUISE FARRENC (1804–1875): UVERTYR NR 2 ESS–DUR OP. 24

2

Bland romantikens kvinnliga tonsättare kommer många först att tänka på Fanny Mendelssohn-Hensel och Clara Schumann, vars legendariska släktnamn redan är färdigt kända. Strax efter dem kommer man möjligen allt oftare att nämna fransyskan Louise Farrenc – och det med full god orsak eftersom Farrencs liv hör till de mest häpnadsväckande bland 1800-talets kvinnliga musiker. Hon skrev musik i de klassisk-romantiska mästargenrerna, symfonier och pianokvintetter, under en tid då kvinnorna närmast förväntades musicera i vardagsrummen. Hon gjorde karriär som firad pianist och arbetade i decennier som pianoprofessor vid Pariskonservatoriet. Schumann och Berlioz beundrade Farrencs musik och musikkretsarna fick gång på gång övertygande bevis på hennes förmåga.

Den stora publiken lät sig inte entusiasmeras av okända kompositörer och för en komponerande kvinna var det synnerligen utmanande att göra sig gällande under en epok då det betraktades som någon ytterst märkligt att någon som inte var man gjorde offentlig karriär. Farrenc var emellertid synnerligen oförtruten och hennes framgång utgör en imponerande etapp i jämställdhetens historia. Hon fick absolut inte sin position gratis. Pariskonservatoriet betalade i flera års tid henne lägre lön än åt de manliga kollegerna, trots att Farrenc var mycket uppskattad som pedagog. Först efter att år 1850 ha hört uruppförandet av

Farrencs *Nonett* op. 38 täcktes ledningen inte längre vägra henne den löneförhöjning som hon som pianoprofessor krävde. Stjärnsolisten vid uruppförandet var violinisten Joseph Joachim och *Nonetten* blev en veritabel hit.

Louise Farrenc, född Dumont, växte upp i en konstnärsfamilj och föräldrarna lade ingalunda några hinder i vägen för flickans ambitioner. Ända fram till 1900-talet fick många kvinnliga tonsättare kämpa med näbbar och klor för att få undervisning, men den 15-åriga Louise inledde sina studier i komposition vid Pariskonservatoriet för professor Anton Reicha. Denne hade länge varit vän med Beethoven och till hans elever hörde även Berlioz och Liszt. Louise kunde emellertid inte bli officiellt inskriven i kompositionsklassen, eftersom lärosätet fram till år 1879 förbjöd kompositionsstudier för kvinnor. En kvinna som behärskade kontrapunkt skulle ha utgjort ett hot för den allmänna ordningen.

Farrenc skiljde sig skarpt från huvudriktningen inom den tidens franska musik, som dominerades av opera och salongs-musik. Hon fängslades av Beethovens abstrakta former och av den tyska musiken. Det är förbluffande att överhuvudtaget någon i Frankrike i början av 1800-talet skrev kammarmusik i stort format, konsertuvertyrer och symfonier (Farrenc skrev hela tre symfonier) och att denna kompositör till råga på allt var en kvinna.

Farrencs orkesterkompositioner publicerades inte under hennes livstid, man alla fick mer än ett framförande. Farrencs två konsertuvertyrer är från år 1834. Något tidigare hade Mendelssohn lanserat en ny typ av programmatisk uvertyr och diskussionen kring dem var hon utan tvivel medveten om.

Farrencs uvertyrer följer emellertid snarare den absoluta musikens av Beethoven utstakade stigar som förlitade sig på musikens inre drama. Farrenc hukade sig inte under den ofta omtalade beethovenska skuggan, utan förde självsäkert dennes arv in i romantiken. Den nu aktuella uvertyren nr 2 rusar framåt med oemotståndlig energi. Efter en seriös början blir den uppsluppen och börjar växla smidigt från ett känslotillstånd till ett annat som om den ville driva med den dystra surmulenheten i början.

FAZIL SAY (F. 1970): KONSERT FÖR SLAGVERK

Konsertens andra pianist och tonsättare är turken Fazıl Say. Han har lyckats skapa en betydande karriär både som första rangens pianist och som en kompositör med personlig profil. Say har även talat för mänskliga rättigheter samt tagit ställning till dagsläget i Turkiet, vilket väckt irritation bland makthavarna. I januari i år såg emellertid president Recep Tayyip Erdoğan för gott att sluta fred med den berömde artisten och kom med sina ministrar till dennes pianoafton.

Det typiska för Says kompositioner är deras spontana, fantasifulla struktur, deras energiska puls och de folkmusikaliska intryck som de tagit från folkmusiken i Turkiet och närbelägna områden. Hans verkförteckning innehåller fyra symfonier samt flera konserter för piano och samt även för bl.a. violin, klarinett och neyflöjt.

Det senaste bidraget till Says konserter är en slagverkskonsert som uppfördes i Dresden i våras, då han var

residenstonsättare för Dresdens filharmoniker. Den är tillägnad Martin Grubinger. Slagverksbatteriet är genast från början en inspirerande grund för Says livskraftigt pulserande tonspråk. Han har valt melodiska slagverk med tonhöjd och skriver raskt strömmande rytmfigurer för dem. Den turkiska folkmusikens anda ligger upp konserten i många av dess vändningar medan orkestern ställvis uppmanas imitera jazzens "walking bass" eller beatboxing. Say effektiverar verkets rytmik med snärtiga blåsarklanger samt pizzicato och con legno för stråkarna (*col legno* betyder att man slår på stråkarna med stråkens "baksida").

Var och en av satserna får en specifik färgvärld av ett visst slagverk eller ett instrumentpar. Solisten är ständigt i förgrunden. Den första stramt rytmiska satsen domineras av det spännande instrumentet waterphone, som producerar pulserande klanger och gonggongliknande ljud med pinnar samt sjungande ljud med stråken. I andra satsen skruvas tempot upp och slagverkaren flyttar till pukorna och till ett tiodelad rototom-trumset. Ett svängigt orkesterackompanjemang följer trummornas böljegång och pukorna kommer med en slående kadens. Pukornas finurligt svajande glissandon flyttar även till stråkarna. En lugnare stund bjuder tredje satsen med vibrafonens och rörklockornas sjungande melankoli, varefter musiken övergår i en teatralisk final. Dess soloinstrument är en sprudlande marimba samt två oktaver av rörformade boobam-trummor. Turkisk färg ges med hänvisningarna till historiska manliga *köçek*-dansare, magdans samt stråkinstrumentet kanun. Cirkeln sluter sig, då waterphonen än en gång låter höra av sig.

HECTOR BERLIOZ (1803–1869): SYMPHONIE FANTASTIQUE OP. 14

Den romantiska stilen slog igenom i Frankrike kanske ännu häftigare än på annat håll. Landets konstliv dominerades på 1600- och 1700-talen av en institutionell och strikt, regelmässig klassicism, och då revolutionen vände upp och ned på samhällsordningen, kullkastade de franska romantikerna klassicismen. Om klassicismen kunde anses förespråka balans och allmänmänsklighet, så fångslades romantikerna av allt det vilda, det oregelbundna och det unika. På 1820- och 1830-talen härjade inom den franska litteraturen en experimentell riktning med dragning åt det extrema, en tendens som dök djupt i människosjälens mörker och pendlade mellan det sublimala och det triviala.

Inom musiken fångas den franska romantikens anda på pricken av Hector Berlioz' mest kända verk *La symphonie fantastique*, som han komponerade i 26 års ålder och som uruppfördes i december 1830. Det fantastiska hänvisar här både till sinnets innersta och till verkets form som tagit avstånd från den traditionella symfoniska strukturen. Fantasins dominans och nonchalerandet av formerna hörde till romantikernas huvudprinciper, liksom även tvärkonstnärligheten.

Berlioz gav sitt verk ett narrativt innehåll eller ett så kallat program med rubriken "Episoder ur en konstnärs liv i fem satser", men icke desto mindre ville han själv fjärma sig från den "unge musikern". I en senare version av programförklaringen konstaterade han, att programtexten

inte ens är nödvändig för lyssnaren. Den fantastiska symfonins inspiration är emellertid ytterst personlig: Berlioz var hals över huvud förälskad i skådespelerskan Harriet Smithson och lät nu den jättelika orkestern brista ut i förtvivlad kärlekspassion, förföljelsemani och självförintelse. Symfonins hjälte tar till slut en överdos av opium, men i det riktiga livet gifte sig de facto Berlioz och Harriet Smithson några år efter symfonins uruppförande. De levde emellertid inte lyckliga livet ut utan äktenskapet gick i stöpet.

Berlioz skriver i sin programtext, att den älskades gestalt – eller egentligen den förälskades uppfattning om denna kvinna – får formen av en melodi. Huvudpersonen lyckas inte bli kvitt föremålet för sin kärlek utan passionen blir en tvångstanke, en *idée fixe*. *Idée fixe*-melodin hemsöker alla satser i symfonin. Första gången dyker det upp ungefär i mitten av första satsen: då de svärmiska skiftningarna (*Rêveries*) byts ut till en passionernas berg och dalbana (*Passions*). Likt ett åsknedslag slungar orkestern ut en melodi som idealiserar den första kärleken och under den försagda melodin klappar stråkar förtjust.

Mest positiv är stämningen i symfonin i andra satsen, då harpornas skimmer leder lyssnaren i dansens virvlar (*Un bal*). Sedan börjar utförsbacken. På den långsamma satsens traditionella plats i symfonin finns en psykologiskt anslående scen på landet (*Scène aux champs*), där en herdes rop (en dialog mellan engelskt horn och en oboe bakom scenen) tänjer på känslan av väldiga ödsliga vidder. Först vilar huvudpersonens sinne i tystnad men så småningom får vandringen en tryckt stämning. Kärleken har honom i sin makt och i slutet låter det engelska hornets en-

samma herdeklanger tröstlösa. Den illavarslande åskan går i fjärran.

Opiumet spelade en viktig roll i många romantikers konst ofta i form av delirier och uppenbarelser av rent psykedelisk natur. I symfonins höjdpunkt är det enligt Berlioz' program fråga om en vision under påverkan av opium: först får huvudpersonen marschera till avrättningsplatsen (Marsch till schavotten) och efter att ha bevittnat sin egen död upplever han sin egen begravning som en grotesk häxsabbat (*Songe d'une nuit du sabbat*). Dyliga överdrivna och skakande bilder var populära i Frankrike. Ett exempel är Charles Nodier, som är känd för sina fantastiska historier. I sin drömberättelse *Smarra eller nattens demoner* (1821) beskriver han hur huvudpersonen vid giljotinen ser sitt eget avhuggna huvud flyga iväg. Han anklagas för att ha dödat sina vänner – även huvudpersonen i Berlioz' symfoni yrar om att han dödat sin älskade.

Som om en dylik mardröm inte var nog, bygger *Den fantastiska symfonins* tvångsföreställning upp ett hemskt slut: den älskades tema dyker upp i gycklande förvrängd form, där hon själv förvandlad till häxa ägnar sig åt demoniska orgier. Typiskt för romantiken tyr sig Berlioz här till gotiska medeltida skräckbilder. I verkets två sista satser finns till saken hörande historiska klanger och i finalen hörs en medeltida hymn *Dies irae* som sänder ilningar längs ryggraden liksom en klosterruin i någon av romantikens skräckromaner.

Auli Särkiö-Pitkänen

HANNU LINTU

Hannu Lintu tillträdde som Radions symfoniorkesters åttonde chefsdirigent i augusti 2013 och fortsätter nu sitt långa framgångsrika samarbete med RSO. Under spelåret 2019–2020 dirigerar Lintu 14 konserter i Musikhuset och åker ut på turné med orkestern till Mellaneuropa och Japan.

Utöver RSO gästdirigerar Lintu under den pågående säsongen symfoniorkesterrarna i Montreal, Detroit, Chicago och Boston, Paris orkester och Holländska radions symfoniorkester. Under förra säsongen debuterade han som dirigent för Bostons symfoniorkester och Ungerska nationella filharmonin, samt gästspelade som dirigent för Baltimores, St. Louis och Cincinnati symfoniorkestrar, Japans nya filharmoniska orkester, Singapores symfoniorkester och NDR Elbphilharmonie Orchester i Hamburg.

Lintu har studerat vid Sibelius-Akademien, först cello och piano och senare orkesterdirigering för Jorma Panula. Han deltog i Myung-Whun Chungs mästarkurser vid L'Accademia Musicale Chigiana i Siena och vann Nordiska dirigenttävlingen i Bergen år 1994. Han har spelat in skivor för olika skivmärken, bl.a. Ondine, BIS och Hyperion.

MARTIN GRUBINGER

”Jag är huvudsakligen inriktad på vår tids klassiska musik, men jag gillar även afrikansk och afrokubansk musik, taikotrummor, salsa, samba, tango, funk, rock, pop, jazz, fusion, det finns så många gener och i alla av dem har slagverken huvudrollen. Jag älskar att improvisera, utve-

ckla nya instrument ... med slagverk finns det alltid ett nytt mål att uppnå.”

Så säger den österrikiske ”slagverksschamanen” Martin Grubinger i en intervju för nätpublikationen Bachtrack i februari 2019. Han växte upp i en familj av instrumentalister och är säkert en av familjens mest strålande virtuoser; ”världens bästa multiperkussionist” har man kallat honom. Han uppträder aktivt på olika håll i världen med solokonsert, som kammarmusiker och som solist med de främsta orkestrarna.

”Jag är född mitt ibland slagverk. Vi hade alltid instrument hemma och min far var en verklig entusiast”, säger Gruber. Än idag lever han omgiven av slagverk och hans egen samling består av ca 500 slagverk av vilka han som musiker behärskar ca 400.

6 Grubinger fick sin tidiga utbildning av sin far och sedan fortsatte han studier vid Brucknerkonservatoriet i Linz och vid Mozarteum i sin hemstad Salzburg. År 2007 fick han Schleswig-Holsteinfestivalens Leonard Bernstein-pris och år 2010 Würthstiftelsens pris Jeunesses Musicales Deutschland.

Grubinger har uppträtt som solist med prestigefulla orkestrar, bl.a. med filharmonikerna i Berlin, Wien, Los Angeles och New York samt BBC:s filharmoniker. Kammarmusik spelar han med sin egen slagverksensemble Percussion Planet och med pianoduon Ferhan och Ferzan Önder, samt i duobesättning med bl.a. pianisten Yuja Wang. I den stora publikens medvetande slog han igenom i Wien år 2015 som gästande stjärna under pausen vid Melodifestivalen.

Många nutida kompositörer har skrivit verk för Grubinger. Till dessa verk hör bl.a. Avner Dormans *Frozen in Time*, Friedrich

Cerhas Concerto, Tan Duns konsert *Tears of Nature*, Peter Eötvös’ *Speaking Drums* och Fazıl Says slagverkskonsert. Därtill håller Daniel Bjarnason på med att fullborda ett nytt verk. Den finländska publiken minns Grubinger också för Kalevi Ahos slagverkskonsert *Siidi* som han ofta har spelat.

RADIONS SYMFONIORKESTER

Radions symfoniorkester (RSO) är Yles orkester med uppdrag att producera och främja inhemsk musikkultur. Orkesterns chefsdirigent är Hannu Lintu.

Radioorkestern grundades år 1927 med en besättning på tio musiker. På 1960-talet utvidgades RSO:s besättning till full symfoniorkester. Orkesterns chefsdirigenter har varit Toivo Haapanen, Nils-Eric Fougstedt, Paavo Berglund, Okko Kamu, Leif Segerstam, Jukka-Pekka Saraste och Sakari Oramo. Då Hannu Lintus period slutar våren 2021, tillträder Nicholas Collon som chefsdirigent.

Utöver de stora klassisk-romantiska mästerverken omfattar RSO:s repertoar en hel del ny musik och orkestern uruppför årligen ett flertal verk som beställts av Yleisradio. Till RSO:s uppgifter hör även att göra friköpta inspelningar för Yleisradios arkiv av hela den inhemska orkestermusiken. Under säsongen 2019–2020 uruppför orkestern fyra verk som beställts av Yle. På programmet står därtill **Yleisradios** och **Helsingfors Festspels** storproduktion *Schumanns Scener ur Goethes Faust*. En egen plats får även symfonierna och konserterna från **Dmitrij Sjostakovitjs** mellersta period. Vid RSO:s festival som nu arrangeras för andra gången spelas nya verk och stora kompositioner av **Magnus Lindberg**. De gasterande dirigenterna omfattar bl.a. **Esa-Pekka Salonen, Herbert Blomstedt, Jukka-Pekka Saraste** och **Sakari Oramo** och som solister debuterar några unga inhemska musiker.

RSO har spelat in på skiva verk av bl.a. Mahler, Bartók, Sibelius, Hakola, Lindberg, Saariaho, Sallinen, Kaipainen

och Kokkonen. Orkestern har för sina inspelningar fått Gramophone Award två gånger – för Lindbergs klarinettkonsert 2006 samt för Bartóks violinkonsert 2018. Orkesterns övriga pris omfattar bl.a. BBC Music Magazine Award, Académie Charles Cros och MIDEM Classical Award. Skivan med Sibelius tondikter och sånger fick priset International Classical Music (ICMA) 2018. Det inhemska EMMA-priset har RSO fått 2016 och 2019.

RSO konserterar regelbundet runt om i världen. Under spelåret 2019–2020 turnerar orkestern under Hannu Lintus ledning i Mellaneuropa och i Japan.

RSO:s konserter sänds direkt på Yle Arenan och i Yle Radio 1 samt i inspelad form på Yle Teema & Fem och Yle TV1.